

Osmanlı Devleti'nde Askerî İstihbarat

Gültekin Yıldız

Yeditepe Yayınevi, İstanbul: 2019, 288 Sayfa, ISBN: 978-605-7800-49-7.

Mücahit DEMİR*

Tanıtımını taptığımız kitap yazarının önsözü giriş ve üç bölüm şeklinde kaleme alınmıştır. Kitap, giriş kısmı hariç dipnotlarla desteklenmiştir. Giriş kısmı yine iki başlık altında incelenmiştir. İlk başlıkta istihbarat teriminin “*Teorik ve Kavramsal çerçevesi*” ele alınmış ve bu bağlamda istihbaratın çalışmalarının şekli olarak değişmesine rağmen istihbaratın amacının aynen devam ettiği vurgulanmıştır. İstihbaratı haber toplama, değerlendirme, analiz ve yorumlamalardan oluştuğunu bildirerek genel ve güncel olarak ikiye ayırmış ve istihbarat faaliyetinin barış zamanında ya da bir taarruz öncesi nasıl işlediği merkez kuvvet tarafından nasıl yönlendirildiği hususları üzerinde durulmuştur. Yapılacak olan istihbarat faaliyetinin kapsamı yapılacak operasyonun büyüklüğü ile doğru orantılı olduğunu belirten müellif bu şekilde hedeflerin öncelikleri hassas ve zayıf noktaları coğrafi durumu teknik ve yapısal özelliklerin tespit edilebileceğini ileri sürmüştür. Bir harekât etüdü düzenleme

---

*Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Harp Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, demir.291993@gmail.com

durumunda sadece beşeri faktörler değil coğrafi meteorolojik ve hidrografik durumlarının da tespitinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Yakınçağda siyasi rejimlerin daha demokratikleşme ve bunun sonucunda daha hesap verebilir pozisyona geldiğini belirten müellif özellikle 19.yy. ilk çeyreğinden itibaren daha çok açık kaynaklara başvurulduğunu ifade ederek bu durumda casusluk ve benzeri gizli istihbarat çalışmalarını azaltıcı bir rol oynadığını savunmuştur. Ayrıca müellif askeri ataşelikler, diplomatik temsilcilikler gibi meşru kabul edilen yollardan elde edilen veriler diğer istihbarat verileriyle entegre edilerek yeni bir değerlendirme elde edilebilir kanaatindedir. Dış askeri istihbaratta 19 yy. ve 20.yy da artan kamuoyu etkisi insan istihbaratında açık kaynak istihbaratı daha legal ve maliyetsiz olmasından dolayı gizli istihbaratın önüne geçmiş olsa da gizli istihbarat asla önemini ve konumunu kaybetmediği ve askeri kuvvet mevcut ve teçhizat üstünlüğünün 19. ve 20.yy da askeri istihbarat üstünlüğüne bir etkisinin olmadığı ifade edilerek ancak bu veri toplama sonucunda rakip kuvvete karşı konulması için gerekli askeri kuvvetin teçhizatın ve zamanın kollarının önemli yeri olduğu üzerinde durulmuştur. Müellif işleyişi daha akıcı hale getiren askeri organizasyonların değişime daha iyi uyum sağladığını belirterek farklı olma yeni sistem geliştirme üzerinde daha etkin olduklarını vurgulamaktadır. Böylece askeri organizasyonların barış zamanlarında rutin hale gelen açıktan istihbarat yerine sürekli tam teşkilat istihbarat faaliyetlerine ağırlık vermesi olası bir seferberliğe daha hazır olunması veya rakiplerince caydırıcı bir konumda olmasını sağlayacağını söylemektedir. Bir devletin dış askeri istihbaratı değerlendirilirken askeri verimliliği de göz önünde bulundurulmasını söyleyen müellif bu durumda istihbaratın sıcak çatışma öncesi erken uyarısı ve devletin ve silahlı kuvvetlerin öğrenmesi ve planlamasına katkısı gibi iki parametre çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

İkinci başlıkta “*Kaynaklar ve Araştırma Yöntemi*” üzerinde durulmuştur. Kitapta anlatılmaya çalışılan dönem olan 1864-1914 yılları arasında yapılan ilk ve kapsamlı bir çalışma olması hasebiyle birinci el kaynaklardan faydalanma yoluna gidilmiştir. Bu çalışmada özellikle Sultan 2. Abdülhamid döneminde askeri işlerinde büyük ölçüde yıldız sarayında görüşülüp değerlendirilmesi ve belgelerin büyük ölçüde cumhuriyet arşivinde olması ve araştırma bakımından da kolaylık sağlanmasından ötürü 2. Abdülhamid dönemi yıldız yazışmaları bu çalışmanın kaynağı olmasında büyük rol sahibi olduğu belirtilmiştir. ATASE arşivinden az da olsa incelenen belgeler neticesinde 1909-1914 yılları arası Osmanlı askeri istihbaratı hakkında bilgiler gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışma sürecinde müellif hem elle hem de katalog taraması yapılmak suretiyle benzer içerikli belgeleri eleyerek bir öz yakalanmaya çalışıldığı belirtilmektedir. Bu yöntemle kaba hatlarla ilk başta 32.241 belgeden bu tarama yöntemleriyle belge sayısı 12.820’ye düşürülerek daha sonuç odaklı bir çalışma gerçekleştirildiği vurgulanmıştır. Yine 2. Abdülhamid devrinde yayınlanan tek resmi askeri süreli yayın oluşan Mecmua-ı Fünun-ı Askeriyenin (MFA) Mart 1883 – Ekim 1913 yıllarını kapsayan yayınlarında tarandığını bildirilmiştir. Bunun yanında Mecmua-ı Fünun-ı Bahriyye ve Ceride-i Askeriyye gazetesi de incelenerek çalışmada sunulmuştur. Bu yayınlardan elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirilip MFA üzerinden Osmanlı dış askeri

istihbarat şubesinin ilgililerle ne kadar paylaşıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Osmanlı salnameleri incelenerek Osmanlı dış askeri istihbarat sisteminin merkezdeki ve sahadaki tespiti yapılmak istenmiştir. Kitap “*Modern Dış Askeri İstihbarat Sisteminin Ortaya çıkışı ve Kurumsallaşması*” adlı birinci bölüm ile devam ettirilmiş ve birinci bölüm yine iki alt başlık şeklinde kaleme alınmıştır. 19.yüzyılda orduların mevcudunun genişlediği ve buna bağlı olarak merkezden kontrol etme zaruretinin ortaya çıktığı dile getirilmiştir. Bu girişimlerinde ilk olarak Fransa ve Prusya genel kurmaylıkları kurularak orduların merkezden idare edildiği belirtilmiş ve bu değişimle subaylardan aranan vasfın hesap ve tahmin kabiliyetinin yüksek olması bilgi tabanlı kontrol sistemini gerekli hale getirmiştir. Orduları bilgiye dayalı kontrol faaliyetlerine iten diğer bir sebebi ise bir devletin rakibini nitel ve nicel olarak tanıması bir caydırıcılık olarak görülmeye başlanıldığı belirtilmiştir.

“*Avrupa Devletlerinde Askeri Ataşeliğin Ortaya çıkışı ve Gelişimi*” birinci alt başlığında 19.yy ikinci yarısından itibaren yurtdışı diplomatik temsilciliklerinde resmi görev yapan subayların ortaya çıktığı belirtilmiştir. Viyana kongresinden sonra ilk olarak Prusya’nın bu dış askeri istihbarat yapılanmasını hayata geçirdiği, ilk olarak yurtdışına subay göndererek rakip hakkında bilgi toplama amacı güden ilk kişinin Napolyon olduğu lakin buna hayat yetmediği dile getirilmiştir. Askeri Ataşe ya da muharras tabirinin ilk olarak kullanan ilk devletin 1830 yılında Prusya olduğu ve Fransa’da ileri bir uygulamayla 1833’te genelkurmayda görevli subayların dış işleri bakanlığında ataşe olarak tayinine karar verildiği anlatılmıştır. Fransa ve Prusya tarafından atılan bu ilk adımların tüm kıta Avrupa’sına yayıldığı anlatılmaktadır. 1850’de Avusturya-Macaristan’da, 1873’te İngiltere’de, 1812’de Çarlık Rusya’sında, 1889 ABD’de 1887’de Yunanistan’da, 1884’te Sırbistan’da genel kurmaylıklara bağlı olarak ortaya çıktığı söylenip bu yapıların farklı tarihlerde ortaya çıkmasına rağmen aynı sisteme sahip oldukları eklenmiştir ve daha sonra bir istihbarat faaliyetlerinin nasıl işleyeceği hususunda talimname ihtiyacının doğduğunun altı çizilmiştir. Bu bağlamda ilk adım Alman genelkurmayından 1890 yılında çıkarılan talimname ile gelmiş olduğu ve ilk aşamada bu istihbarat subayların bağlılık hususları ve belgelerin önce hangi makama sunulacağı ve ataşelerin casus veya muhbir kullanıp kullanmayacağı ile alakalı bir sancılı dönemin olduğu gösterilmiştir.

“*Osmanlı Devleti’nde Ataşemiliterlik Ataşenevlik ve Şehbenderlik*” başlığında Osmanlı Devleti’nin askeri istihbarat sisteminin diğer Avrupalı devletler gibi 19.yy. ikinci yarısında gerçekleştiği söylenmiştir. En başta Osmanlı bu faaliyetleri yurtdışına gönderdikleri sefirler vasıtasıyla yürütüyor olsa da o dönemde ordu mağlubiyetleri devleti yeni bir ordu arayışına yöneltmiş ve bu kapsam da yurtdışına gönderilen sefirlerde “ad hoc” gibi teknik ve taktik bilgilerin değil aynı zamanda rakip devletlerin orduları hakkında bilgi alma ihtiyacının doğduğu belirtilmiştir. 3. Selim ile başlayan yurtdışına daimî elçilik açılması 1821 Rum tebaanın ayaklanmasıyla ortadan kalkmış tekrar ihdası ise 2. Mahmut döneminde olduğu dile getirilmiştir. Osmanlı’nın yurt dışı temsilciliklerine bağlı ilk ataşemiliter adı altında subayların tayin edilmesini 1864 yılında Ceride-i Askeriyye Osmanlı ordusu resmi dergisinde açıklandığı belirtilmiştir. İlk ataşemiliter 1864 Paris, ikinci erken tarihli atama St. Petersburg’a 1860’ta

üçüncü olarak Berlin'e 1867 yılında, 1874 yılında ise Londra'ya atama yapıldığı anlatılmıştır. Osmanlı devletinde askeri ataşeliğin ihdasından sonra zaruri olan talimnamenin yine o dönemde Osmanlı ordusunda etkin bir isim olan Alman general von der Goltz paşa tarafından ihdas edildiği ve bu süreçte Goltz paşanın bu sürecin sistematikleşmesindeki etkisini ve bir ataşemiliterin ne yapması ve nasıl görev tanımına sahip olduğunu 19 maddelik talimnamesine yer verilerek ve talimnamenin St. Petersburg ataşesi kolağası Mehmet Cemil Bey'in layihalarıyla karşılaştırılarak örtüştüğü yapılan uygulamalar anlatılarak bir ataşemiliterin görev yaptığı devletin politik amaçları ile bu devlet ile komşu devletler ya da kendi devleti arasında yaşanacak muhtemel bir harpte çıkacak neticeyi kestirmek adına o ordunun seferberlikteki durumunu ve sergileyebileceği askeri kuvveti barış zamanında tahmin ve hesaplama mükellef olduğu ve bu talimname taslaklarının Avrupalı usulde ancak 2. Meşrutiyet zamanında 1909 yılında resmîyete döküldüğü söylenmiştir. Ataşenevallerin Londra haricinde ki sefaretliklerde boş tutulduğu ve denizcilik faaliyetlerindeki istihbaratın ataşemiliterler şebkeler ve yabancı devletlerin süreli askeri yayınlarına abone olunarak yayınların merkezden incelenmesi yöntemleriyle sağlandığı anlatılmıştır. Ataşenevalleri için yine resmi bir talimname 2. Meşrutiyet yıllarında 12 Mart 1912 yılında yürürlüğe girdiği belirtilmiştir. Diğer bir askeri istihbarat kaynağının şebkeler olduğu değinilmiş ve şebkeler tanımlanarak Osmanlı'nın dış ülkelerdeki ticaret işlerine bakmak ve haklarını korumak gibi 1882 ve 1884'de yayınlanan talimatname ile görev ve sorumlulukları dile getirildiği ve ticari görevlerinin yanı sıra askeri ve siyasi nitelikte görevlerinin de mevcudiyetinden bahsedilmiştir.

Kitabın ikinci bölümü "*Osmanlı Dış Askeri İstihbarat Faaliyetlerinin Kapsamı*" başlığı ile ve yine bu başlık altında dört alt başlıkta konu ele alınmıştır. "*Yabancı Askeri Kuvvetler ve Dış Tehditler*" adlı birinci alt başlıkta devletlerin istihbarat raporlarından rakip devletlerin emellerinin anlaşılacağı söylenip ardından tablo-2 verilerek Osmanlı devletinin istihbarat raporlarındaki konular kategorize edilmiş ve hangi yabancı ülkeden ne konuda istihbarat sağlanmış olduğu ve her bir istihbarat konusunun teorikte ne anlama geldiği açıklanmıştır. Müellif raporlara bakarak Osmanlı devleti kara sınırlarına yakın olan devletin yakın tehdit, sınırlara uzak olan devletin ise uzak tehdit olarak görülebileceğini ileri sürmektedir. Osmanlı askeri istihbarat faaliyetlerini kapsamından bahseden yazar doğrudan veya dolaylı olarak tehdit unsuru görülen tüm devletlerin istihbarat çerçevesi içerisinde değerlendirildiğini hatta Osmanlı devleti ile ilgisi olmayan diğer devletlerarası savaşlarını anlaşmalarının dahi izletildiği belirtilmektedir. Tablo-3 verilerek askeri istihbaratın hedef devletlere göre başlama ve yoğunlaşma seneleri istatistiksel olarak neşredilmiştir. Bu tablodan Osmanlı'nın askeri istihbarat faaliyetlerinde gayet başarılı olduğu lakin seferberliğin ve intikalın zamanında yapılamaması ve son ana kadar diplomatik çözüm arayışına gidilmesi sıcak çatışmalarda başarı getirmemiştir kanaatine varılmıştır. "*Stratejik Karar Verme Süreçlerinde Askeri İstihbaratın Rolü*" adlı ikinci alt başlıkta Osmanlı devletinin balkan harbi öncesi Bulgarlar ile alakalı gelen istihbarat raporlarının incelendiği orada görevli bulunan subayların görüşünün alındığı ve bu bağlamda Meclis-i Vükela'nın Meclis-i Mahsus adıyla toplanmış

olduğunu ve bir mazbata kaleme alındığı anlatılmaktadır. Gelen istihbarat raporlarında 19 ve 20.yüzyıllarda Yunanistan'ın askeri hareketlilik göstermesi Osmanlı stratejik mekanizmalarında gelen istihbarat doğrultusunda değerlendirildiği ve buna mukabil savaş plan ve projesinin oluşturulduğu görülmektedir. Bulgaristan yakın tehdit olarak görüldüğünden balkan harbine uzanan süreçte Bulgaristan üzerine istihbarat faaliyetlerinin yoğunluk gösterdiği ve gelen istihbaratların harpten önce değerlendirildiği savaştan tam 14 yıl öncesine kadar gelen istihbaratlar doğrultusunda değerlendirme ve tahminlerde bulunulduğu Balkan harbinde ise istihbarat faaliyetlerinin yetersizliği değil seferberliğin ve yeterli teçhizatın tamamlanamaması yüzünden başarısız olduğu açıkça ifade edilmiştir. “*Erken Uyarı Sistemi Olarak Dış Askeri İstihbarat Faaliyetleri*” adlı üçüncü alt başlık altında bir üç alt başlık daha açılmış ilk alt başlıkta “*Balkan savaşları*” ele alınmıştır. Osmanlı devletinin kara ordusu olarak balkanlarda en güçlü gördüğü devletin Bulgaristan olduğu ve istihbarat raporlarının Bulgarlar üzerine yoğunlaştığı gelen raporların hem sultan hem de devletin üst kademlerinde dikkate değer görüldüğü ve nispeten balkan savaşlarına giden süreçte başarılı bir istihbarat faaliyetinin yürütülmesine rağmen başta Bulgaristan olmak üzere neden balkan devletlerinin savaş hazırlıklarının haber alınıp bir harp değerlendirilmesi yapılmadığının bir sorun olarak karşımızda durduğu dile getirilmiştir. Balkan harbine birkaç gün kala artık sıcak çatışmanın olacağı raporları da dâhiliye nezaretine sunulduğu ifade edilmiştir. Yunanistan üzerine de istihbarat raporları sürekli merkeze ulaştırılmış en başta rutin askeri faaliyetler olarak görülse de balkan savaşlarına yakın bir süreçte Yunanistan'da da seferberlik hareketliliği olduğu bilgisinin verildiği anlatılmaktadır. Aynı şekilde Sırbistan ve Karadağ'ın da benzeri askeri faaliyetleri Kosova valiliği, sefaretlikler şebkenderlikler ve hudut komutanlıkları tarafında İstanbul'a rapor edildiği söylenmektedir. Aynı şekilde balkan ittifakı sürecinde ittifakın olacağına dair raporların sürekli olarak merkeze iletildiği anlatılmaktadır. Bu raporlar dipnotlarla desteklenerek kitapta sunulmuştur. İkinci alt başlıkta ise “*İtalya ve Trablusgarp Harbi*” askeri İstihbarat faaliyetleri ele alınmıştır. İtalya'nın 1911'den çok önce Trablusgarp üzerinde emellerinin olduğu istihbarat olduğu İngiltere'nin oluruyla İtalya'nın Kızıldeniz'in bazı mahallerde işgal girişiminde bulunduğu ve gelen istihbarata binaen Osmanlı Kızıldeniz'in uygun bulunan yerlerine top ve asker sevk ettiği ifade edilmektedir. İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal edeceğini ilk Fransa'nın anladığını ve Osmanlı idarecilerine bilgi verdiğini buna karşılık olarak 2. Abdülhamid'in politik yollardan çözüm arayışına girdiği ve sonuç alamayınca Fransa ve Almanya'dan sefaretler aracılığıyla destek talebi yönünde hariciye nezaretine talimat verildiği belirtilmiştir. Müellif dönemin roma ataşemiliteri Mehmet Şakir Bey'in raporlarını da göstererek aslında 1885 sonrası Trablusgarp'ın işgal edileceği söylentisi ve istihbaratı gelmesine rağmen Mehmet Şakir Bey'den gelen raporlar üzerine İtalya'nın böyle bir niyetinin olmadığı görüşünün hâkim olmasına rağmen Osmanlı'nın hem politik hem de askeri tedbirleri aldığını dile getirmektedir. Galen istihbaratlar üzerine serasker Rıza Paşa bölgenin merkeze uzak olması hasebiyle Trablusgarp'ın kendi kendini müdafaa edebilecek hale konması esasını 14 Ocak 1889 tarihli yazısında belirttiği anlatılmaktadır. İlerleyen yıllarda da istihbarat raporlarının geldiği sırasıyla Roma sefiri Mahmut Nedim Paşa'nın 18

Ocak 1894 tarihli raporu, roma ataşemiliteri Nizami Bey'in 4 Aralık 1894 tarihli yazısı, Roma sefaretinden gelen 15 Şubat 1902 tarihli istihbarat, Trablusgarp kumandanı Müşir Recep Paşa'nın seraskerliğe gönderdiği 2 Nisan 1902 tarihli şifreli telgraf Viyana sefaretinden gelen 2 Mayıs 1904 tarihli istihbarat örnek verilerek konu delilleriyle ele alınmıştır. Osmanlı devletinin Trablusgarp Savaşı'nın çıkma ihtimalini tam 26 yıl önce açık ve gizli askeri ve siyasi istihbarat ağıyla öngörebildiği ve bunlara karışıl olarak kısmen tedbir alındığı kitapta sunulmuştur. Trablusgarp Savaşı'nın kaybedilmesi ve arkasından gelen toprak kayıplarının müsebbibinin istihbarat zaafından çok kara ve deniz kuvvetlerinin eksiklik ve zaaflarından kaynaklandığı görüşüne varılmıştır ki verilen bilgiler ışığında yazarın yapmış olduğu tespit oldukça yerindedir. Üçüncü alt başlıkta da “*Rusya ve Boğaz Seferi Projesi*” üzerinde durulmuştur. 93 harbi önce yine aynı şekilde Osmanlı istihbarat ağının bu savaşı önceden gördüğünü çeşitli istihbarat elemanlarının merkeze gönderdikleri raporlar delil olarak gösterilerek kaleme alınmıştır. 93 harbini kaybindan sonra Osmanlı devletinin Rusya üzerinde istihbarat faaliyetlerinin artmış olduğu ve 1880 sonrası tekrar Rusya'nın saldırabileceği endişesi istihbarat faaliyetlerini arttırdığı belirtilmiştir. 93 harbi sonrası rutin hale gelen bu faaliyetlerin Osmanlı dış askeri istihbarat tarihinde yeni bir dönemim başlattığı casus temelli her şeyi bilme yaklaşımından artık kanıt temelli keşfedici istihbarat yöntemine geçildiği ifade edilmiştir. 1886 yılında Rusya'nın boğazları işgal etme planı olan Filippov planının da St. Petersburg ataşemiliteri Ziya Bey'in ortaya çıkardığı ve gelen istihbarat raporlarının merkezde değerlendirildiği anlatılmaktadır. Filippov planının ele geçirilmesinden sonraki dönem Rusya'ya karşı olan istihbarat faaliyetlerinin zirve yaptığı bir dönem oluğu ifade edilmiştir. 1897 yılında patlak veren Osmanlı-Yunan harbi sırasında yine Rusya'nın Karadeniz donanmasının İstanbul'a saldıracağı haberleri yine istihbarat faaliyetlerinin yoğunlaşmasına sebep olduğu belirtilmiştir. Bu bağlam da Petersburg sefaretine bağlı ataşeneval Mustafa Efendi ve ikinci ataşemiliteri Enver Efendi'nin raporları kitapta belirtilerek konu ele alınmıştır. Rusların doğuda ki askeri faaliyetleri yine Kafkasya vilayeti şebenderlikleri tarafından istihbar edildiği ifade edilmiş ve şebenderler tarafından sunulan raporlara kitapta yer verilmiş gereken tedbirlerin boğazlar ve İstanbul'a gelecek olası saldırı karşısında alınan tedbirlerin bu bölgede yeterince alınmadığından bahsedilmiştir. 20.yy. başlarında dahi Osmanlı kara ve deniz ordusundaki zaafının istihbaratın erken uyarı fonksiyonunu egale ettiği belirtilmiştir. 1900 sonrası bir diğer Rus istihbarat konusunun ise Rusya ile Bulgaristan'ın ittifakı üzerine olduğu belirtilerek yine gelen istihbarat raporları neticesinde böyle bir ittifakın olamadığı anlatılmaktadır. 1900-1908 yılları arası Rusya'nın Afganistan sınırına kuvvet göndermesi Almanya ile ittifak yaptığı haberleri üzerine Kars Batum şebenderlikleri Erzurum valiliği tarafından merkeze sunulan raporlarda savunma hususunda Anadolu'nun ihmal edildiği ve buna karşı önlem alma yollarına girildiği belirtilmektedir. Müellif Cihan harbi öncesi Rus faaliyetleri yine Rus şebenderlikleri ve İran şebenderlikleri tarafından takip edildiği hem cihan harbinin hem de onun Kafkasya ve İran'daki ayak seslerinin Osmanlı askeri dış istihbarat ağı tarafından duyulduğunu beyan etmiştir. “*Askeri Teknolojideki Gelişmeler ve Yeni İcatlar*” adı altında dördüncü alt başlıkta ise Osmanlı dış askeri istihbarata faaliyetlerinin yabancı

kuvvetler ve dış tehditler haricinin gelişen silah sanayide de etkin olduğu belirtilmiştir. Osmanlı devleti silah teknolojisini takip ederken istihbarat faaliyetlerinden yararlandığı anlatılmaktadır. Osmanlı devletini büyük bir orduya sahip olması jeopolitik konumu ve barındırdığı riskler yüzünden harp sanayi firmalarını cezbediği dile getirilmiştir. Dış temsilciliklerde bulunan ataşemiliter ve şebhenderlerin gelişen silah sanayi hakkında merkeze istihbarat gönderdiği bildirilmiş ve şekil-3 verilerek istihbaratın hangi menşei den geldiği neşredilmiştir. Alınan istihbaratlar doğrultusunda Osmanlı yetkililerinin verecekleri yüklü silah siparişleriyle Bulgaristan ya da Yunanistan'ın verdikleri veya verecekleri siparişlerin gecikmesine sebep olmayı amaçladıkları anlatılmaktadır. Başlığın sonuna tablo-4 eklenerek sefir, ataşe mucit ve fabrika sahipleri tarafından haber verilen yeni teknolojiler neşredilmiştir.

Üçüncü bölüm “*Osmanlı Dış Askeri İstihbarat Bilgisinin Üretimi ve Paylaşılması*” başlığıyla ve yine bu başlık altında iki alt başlık açılarak çalışılmıştır. “*İstihbarat Bilgisinin Üretim Süreçleri*” adlı ilk alt başlıkta istihbarat üretme sürecinin küresel askeri istihbarat ile benzeştiği yalnız paylaşımda farklılık ve eksikliklerin olduğu söylenmektedir. Yakın bölgelerde ki faaliyetler şebhenderler ve askeri makamlar tarafından haber verilirken diğer taraftan sefaret ve ataşemiliterlere de güdümlü analiz çalışmalarının yaptırıldığı anlatılmaktadır. Şekil-4 verilerek acil kodlu istihbaratların daha çok Rusya ve Bulgaristan'dan geldiği gösterilmiştir. Bilgiye kamuoyuna açık kaynaklardan erişilememesi devletler hakkında gizli kaynaklara başvurulduğu ifade edilmektedir. 2. Abdülhamid döneminde istihbarat raporlarının da doğrudan yıldız sarayına sunulmasına dikkat çekilmiştir. Burada müellifimizin süreci çok açıklayıcı yapmadığını belirtme gereği duyarak süreçten ziyade istihbarat faaliyetlerinin hedef aldığı ülkeler ve sebeplerini ele aldığını görmekteyiz. “*İstihbarat Bilgisinin Yayımı ve Dağıtımı*” adlı ikinci alt başlıkta 1908 yılına kadar gelen istihbarat raporlarının matbu hale dönüştürülüp gerekli yerlerle paylaşılması hususunda tek platformun Mecmua-ı Fünun-ı Askeriyye (MFA) olduğuna değinilmiştir. Bu derginin kütüphanelerde bulunan tüm veri tabanlarının incelendiği ve arşiv çalışmalarında dış askeri istihbarat faaliyetleriyle ilişkilendirildiğini belirtmiş ve bu dergi üzerinden dış askeri istihbarat paylaşımı üzerinde incelenerek genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Yazılan makalelerin hangi şube imzalı olduğu yazarların rütbesi gibi incelemesi yapılmıştır. MFA'nın yabancı silahlı kuvvetlerle ilgili paylaştığı haberlerin doğrudan devletin ordusu ve donanmasıyla alakalı bilgiler ve dünya askeri sektöründe doktrin teşkilat ve teçhizatta ortaya çıkan gelişmeleri aktarmak şeklinde iki grupta sınıflandırıldığı ifade edilmektedir. 1826-1914 dönemde örnek alınan Fransa ve Almanya'nın dillerinin bilinmesi atıfta bulunulan süreli yayınlarda bu iki dilde neşredilenlerin öne çıktığı belirtilmiştir. Dış askeri sektör ile ilgili bilgilerin devlet idaresi ve silahlı kuvvetler içinde paylaşılması için bir diğer vasıtanın da resmi ya da yarı resmi rapor ve kitapçıkların olduğu ve bunları dört ana hatta incelendiği ve her hatta rapor ve yazılan kitapların bulunduğu kütüphane ve içeriğine de değinildiği görülmektedir. Tanıtımını yaptığımız kitabın “*Sonuç*” kısmında müellifimiz kitabın ana hatlarıyla özetini ve değerlendirmesini yaptığı görmekteyiz.

Kitabın son kısmında “*Ekler*” başlığı altında üç başlık açılarak “*Ek-1*” başlığında Osmanlı devletinin yurtdışı diplomatik temsilciliklerinde görevli ataşemiliter ve ataşenevalleri gösteren tablolar, “*Ek-2*” başlığında askeri istihbarat sağlayan şebkenderlikler ve kıyı memurlukları gösteren tablolar, “*Ek-3*” te ise Varna körfezindeki Bulgar tabyaları gösteren bir kroki neşredilmiştir.

“*Kaynakça*” ile kitabın sonunda kullanılan Belgeler, Makaleler, Kitaplar, Tezler ve künyeleri alfabetik sıraya uygun şekilde sunulmuştur.

“*Dizin*” ile seçilmiş kelimelerin kitap içerisindeki şahıs isimleri Dış Askeri İstihbarat terimlerinin dizin çalışması verilmiştir.

Müellif kitabında 1864’ten 1914 yılına kadar olan süreçte dış askeri istihbarat faaliyetlerini kuruluşundan kurumsallaşmasına ve tarihsel süreçte işleyişinden talimatnamelerine kadar bütün olgusunu okurlarıyla paylaşmaya çalışmıştır. Osmanlı devletine farklı bir perspektiften bakan bu çalışmanın Osmanlı tarihi çalışmaları mecrasına önemli katkılar sağlayacağı hususunda hiçbir şüphemiz yoktur. Müellifin de kitapta belirttiği üzere ATASE arşivinden çeşitli sebeplerden ötürü yeterince faydalanılamayıp konunun gölgede kalmış kısımlarının olmasına rağmen alanında ilk olduğunu bildiğimiz kitabın bu kadar özgün ve delilleriyle anlatılması bu konudaki araştırmacı ve merak edenleri için bir mihenk taşı olduğu kanaatindeyiz.